

Dansk fritidsbosætning i Sydsverige

En form for problemeksport fra hovedstadsmetropolen

Af Henning Bro

I 2017 blev det samlede antal danske sommerhuse opgjort til 223.000. Det svarede til en sommerhuskoncentration på 5,2 sommerhus pr. km², men dækkede over betydelige regionale forskelle. Mens det vestdanske område samme år havde en koncentration 3,4 sommerhuse pr. km², lagde den sig på ikke mindre end 10,9 sommerhuse pr. km² i Østdanmark. Fordelt med henholdsvis 17,2 og 9,4 sommerhuse pr. km² i Region Hovedstaden og Region Sjælland.¹

Hovedstadsmetropolen havde med sine 2 mio. indbyggere dermed ikke blot genereret landets suverænt største sommerhuskoncentrationer inden for eget område, men med de knappe arealressourcer i dets åbne samtidig skabt grundlag for en vidtgående sommerhusspredning. På det øvrige Sjælland og omliggende øer med den konsekvens, at sommerhuskoncentration her blev næsten tre gange større end i Vestdanmark. Hertil føjede sig de 11.000 danskejede fritidsboliger i Sydsverige, der svarede til en fjerdedel af hovedstadsmetropolens eget sommerhusvolumen. Reelt en eksport af et af de problemer, der var fulgt med metropolens vækst.

Med dette udgangspunkt har denne artikel til formål, at belyse 1) hvorledes den første efterkrigstids sommerhusbyspredning i hovedstadsmetropolens åbne land blev en kritisk faktor i forhold til dets natur- og kulturhistoriske værdier og befolkningens adgang til rekreative friluftsområder 2) hvordan denne regionale udfordring blev sat på den politiske Øresundsdagsorden 3) hvorledes denne regionsudfordring udjævnedes i den sidste efterkrigstid og årtierne omkring årtusindeskiftet, og hvilken rolle den danske fritidsbosætning i Sydsverige fik i den forbindelse.

Ved hovedstadsmetropolens forstås i perioden hovedstaden (København og Frederiksberg) og forstæder, købstæder, pendlersatellitbyer og det åbne land i tidligere Københavns, Frederiksborg og Roskilde amtskommuner. I samme periode forstås Sydsverige som Jönköping, Kronoberg, Kalmar, Blekinge, Skåne og Hallands län.

Artiklen baseres udover foreliggende litteratur på dansk og svensk offentlig statistik samt journalsager fra arkivet efter Sekretariatet, Frederiksberg Kommunes Økonomiske Forvaltning/Økonomidirektorat, der er afleveret til Frederiksberg Stadsarkiv.

Sommerhusbyen som en regional udfordring

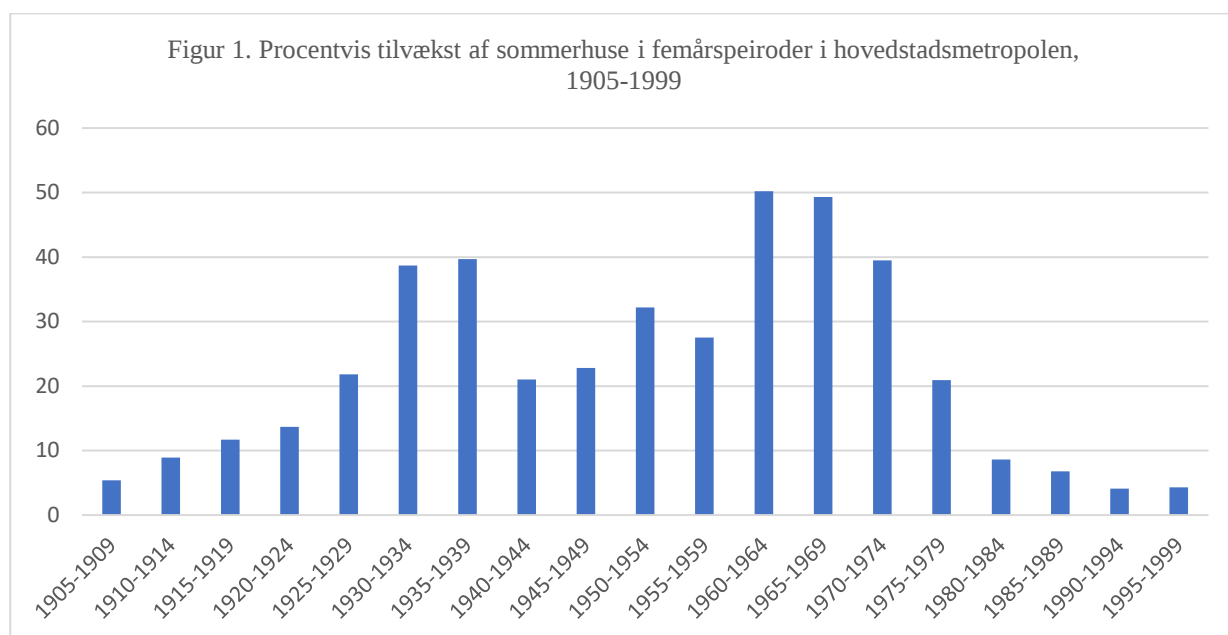
I den første efterkrigstid blev den meget kraftige sommerhusbyspredning, der fulgte af periodens sommerhusboom, en betydelig udfordring for hovedstadsmetropolens udvikling som en byregion, mens også for velfærdsstatens forudsætninger og sigte. Udfordringen forsøgt allerede inddæmmede med landets første fredningsplan fra 1940, og efterfulgtes af udvidet fredningsplanlægning i løbet af 60'erne, der blev en form for regional planlægning af hele hovedstadsmetropolens åbne land. Fredningsplaninstrumentet blev dog ikke tilstrækkeligt til at håndtere sommerhusbyspredningen hverken i hovedstadsmetropolens yderområder eller i de øvrige dele af Østdanmark, som metropolens sommerhusbyer spredte sig ud i. Baggrunden for, at der i midten og slutningen af 60'eren blev taget en række initiativer for mere gennemgribende at bremse sommerhusbyernes udbredelse ved kyster og deres baglande.

Henning Bro, Ph.D., seniorforsker, Frederiksberg Stadsarkiv

Hovedstadsmetropolens sommerhusbyspredning

Havde sommerbosætning i rurale områder i det 17.-18. århundrede og den første halvdel af det følgende været forbeholdt hoffet og senere storborgerskabet i det førindustrielle fæstningsindespærrede København og siden midten af det 19. århundrede industrikapitalismens overklasse, dannedes egentlige sommerhusbyer først i det 20. århundrede.

En følge af stigende realindkomster, øget fritid og forstærket industrielle urbanisering, hvor mellemkrigstidens og 40'ernes 7.000 sommerhuse generede to langstrakte sommerhusbybælter langs Kattegatkysten og Køge Bugt og tre isolerede sommerhusbyer (tabel 1). Efterfulgt af den første efterkrigstids hidtil usete sommerhusboom, der med 30.000 nye sommerhuse dannede grundlag for ikke mindre end 71 sommerhusbyer.

2

Størsteparten opstået ved en massiv udvidelse af sommerhusbybæltet ved Kattegat, et tilsvarende mindre bælte langs den nordlige del af Roskilde Fjords østside samt store sommerhusbyer i Jyllinge og navnlig ved Hornsherreds Isefjords kyst. Sommerhusbyer, der alle blev dannet som tidsmæssigt forskudte koncentriske bebyggelseslag langs side- og parallelveje til veje langs kysterne eller til sideveje, der førte frem til disse. I de mindre og mellemstore sommerhusbyer med en udbredelse over nogle hundrede meter langs kysten og ind i baglandet. I de store og større sommerhusbyer med en udtrækning på over en km langs kystlinjen og ind i baglandet og ved Kattegatkysten i et næsten uafbrudt 50 km langt sommerhusbybælte, der strakte sig op til seks km ind i det bagved liggende landskab.³

Dermed en sommerhusbyspredning, der sammen med hovedstadsmetropolens fjernere forstads- og pendlersatellitbydannelser, ødelagde kysternes og det åbne lands kultur- og naturhistoriske værdier, og på samme tid afspærrede og reducerede tilgængelige rekreative områder for almenheden. Kritisk for arbejdskraftens restitution og dermed dens evne til at indgå i den udveksling af produktionsfaktorer, der bl.a. bandt hovedstadsmetropolens funktionelt forskelligartede byenheder sammen som en byregion. Men også kritisk i forhold til den fremvoksende velfærdsstats forudsætning og sigte.

Velfærdsstatens aktionsfelt

Ikke blot for en funktionel arbejdskraft, som indgik som en af faktorerne bag økonomisk vækst, der var forudsætningen for velfærdsstatens velfærdssystem, men også for dettes sigte: Social sikring og omfordeling. Med den øgede fritid, på kulturområdet opnået gennem lige adgang til kultur- og fritidstilbud for alle samfundslag. Centralt blev her bestræbelserne for at bidrage til den brede befolkningens fysiske og intellektuelle højnelse bl.a. gennem forskellige former for friluftsliv, da dette ikke blot gav mulighed for kropslig udfoldelse, men også for konkret tilegnelse af landskabets kultur- og naturhistoriske forudsætninger.

Ikke blot i Kattegatkystens sommerhusbybæltet, men også i andre af hovedstadsmetropolens øvrige kystnære sommerhusbyer fik sommerhusbyspredningen et karakteristisk forløb. Fra de ældre og ofte også mest monodæne sommerhusbebyggelser langs kyst-, fjord- og søbredderne lagde sig langs systemer af stadig mere udbyggede side- og parallelveje tidsmæssigt forskudte koncentriske bebyggelseslag, der førte ind i baglandet. Mønstrer kunne tydeligt ses fra luften over sommerhusbyen Dronningmølle i 1968. I billedets forgrund og højre side de senest udstykkede og bebyggede bebyggelseslag, hvor beplantningen endnu ikke er vokset til. Herfra mod kysten stadig ældre bebyggelseslag med en stadig mere tæt bebyggelse og beplantning (Gribskov Arkiv).

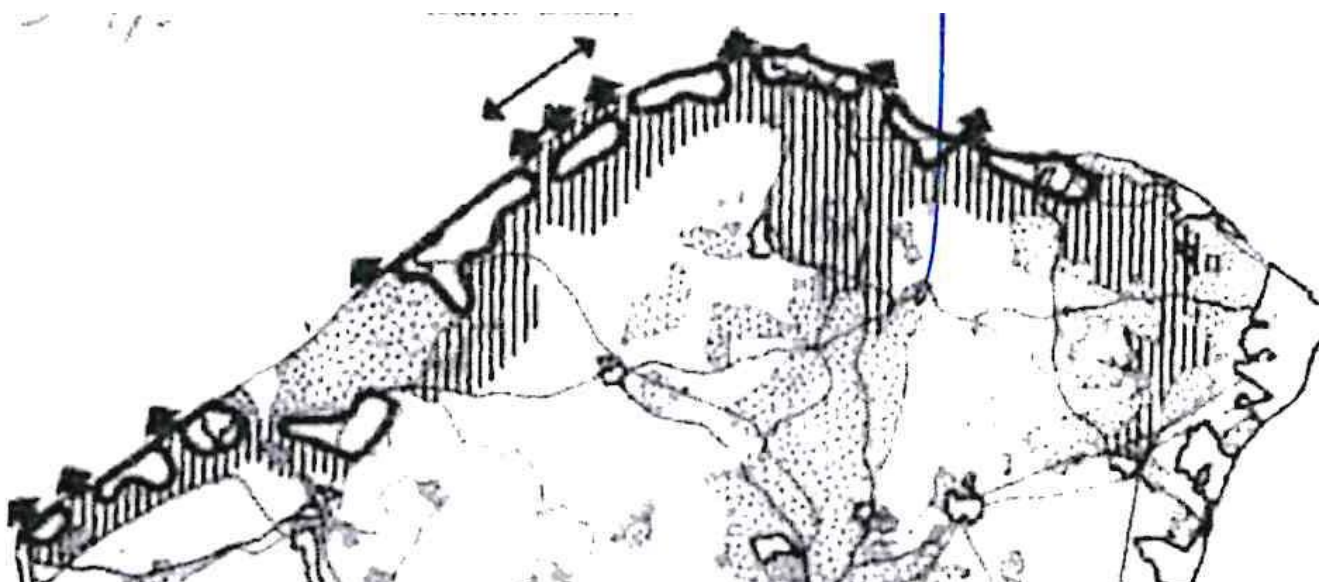
Opnået gennem den enkeltes udfoldelse i rekreative områder eller mere organiseret på de arealer for lejrspport og senere campingpladser og almenyttige feriecentret, som velfærdstaten gennem betydelige rekreative arealdispositioner søgte at skabe de basale forudsætninger for. Disse bestræbelser for

at fremme vilkårene almenhedens friluftsliv, kom i mellem- og efterkrigstiden i et stadig større modsætningsforhold til de mere velbjergetes individuelle sommerhuse. De repræsenterede den mest arealekstensive fritidsbosætningsform, som samtidig afspærrede eller inddrog stadig større dele af de knappe rekreative arealressourcer, der stod til rådighed for hele hovedstadsmetropolens stadig større befolkning. Mellem- og efterkrigstidens sommerhusbyspredningen i hovedstadsmetropolens åbne land, blev dermed et af de mange områder, hvor velfærdsstatens stadig mere universalistiske sigte kom i skærpet konflikt med liberalistisk tænkningens hensyn til individets frie og ubundne udfoldelse.⁴

Fredningsplanlægning

I denne konflikt kom velfærdsstatens kultur- og fritidspolitiske søjle til at varetage almenhedens interesser allerede, da forstadsdannelserne og sommerhusbyerne i mellemkrigstiden lagde et stadig større pres på hovedstadsmetropolens indre åbne land. Gennem de første offentlige strandparker ved Øresund omkring 1930, og Den grønne Betænkning fra 1936, der implementeredes med landets første fredningsplan fra 1940. Med denne lykkedes det i 40'erne og den første del af 50'erne at tilvejebringe meget betydelige rekreative friluftsområder i hovedstadsmetropolens nærområde, men også at dæmme op for yderligere sommerhusbyspredning. Helt afgørende for, at tilbageværende ubebyggede områder ved Køge Bugt friholdtes for yderligere byggeri, blev udlagt til strandparker og dermed en inddæmmede nye sommerhusbydannelser i de indre dele af metropolen.

1940-fredningsplanen blev det første skridt i retning af den regionale fysiske planlægning, der først blev gennemført i den første efterkrigstid på grundlag af egnsplanskitser: Fingerplanen fra 1948 samt Principskitser og Første Etapeplanen fra starten af 60'erne. Disse skitser til regional fysisk planlægning implementeredes gennem hovedstadsmetropolens byudviklingsudvalg, disses byudviklingsplaner og udvalgenes deltagelse i det regionalt koordinerende byplanarbejde samt det særlige Køge Bugt-udvalg. På en sådan måde, at der lagdes rammer for den regionale byspredning og fordeling af bebyggelsesarter i de dele af hovedstadsmetropolen, som udlagdes til kommende bebyggelse.

Fredningsplanen for dele af det nordligste Nordsjælland, 1962. De skraverede områder omkring Kattegatkystens sommerhusbybælte angiver de dele, der indgik i fredningsplanen omfattende hidtidige og kommende fredninger og offentlige arealerhvervelse, som hindrede en yderligere sommerhusbyspredning. Pilene illustrerer, hvorledes den direkte offentlige adgangsvej til kysten sikredes. I de fleste tilfælde ved grønne kiler, der førtes fra baglandet og ud til kystens strande (Holden Jensen: Lidt om fredningsplanlægning, Byplanhistoriske Noter, nr. 29, s. 16)

Til venstre: Fredninger, 1959-1975. Til højre: Rekreative ejendomserhvervelser, 1959-1974 (Holden Jensen: Lidt om fredningsplanlægning, Byplanhistoriske Noter, nr. 29, s. 23).

En regional fysisk planlægning, som sommerhusbyspredning i hovedstadsmetropolens yderste opland i hovedsagen længe kom til at stå uden for. Sommerhusbyerne henregnedes til metropolens ydre rekreative områder, som egnsplanlægningen ganske vist lagde meget overordnede rammer for, men hvis nærmere planlægning blev overladt til de myndigheder, der tillagdes beføjelser efter naturfredningsloven. I første omgang det fredningsplanudvalg, der havde stået bag 1940-fredningsplanen, men som alene havde beføjelser inden for den indre del af hovedstadsmetropolen og dermed ikke i de områder, hvor den første efterkrigstids sommerhusbyspredning fandt sted.

Først efter at 50'ernes voksende fjernere forstadsdannelser og de samtidig stadig mere udbredte sommerhusbyer i den yderste del af hovedstadsmetropolen var kommet så meget i konflikt med velfærdsstatens kultur- fritidspolitiske søjle, kom regional planlægning af anvendelse og beskyttelse af det åbne land for alvor i spil. Med en ændring af fredningsloven i 1959 udvides hovedstadsmetropolens hidtidige fredningsplanudvalg til at omfatte hele metropolens område, på samme tid som der oprettedes tilsvarende udvalg i resten af landet.

For at hindre, at sommerhusbybæltet ved Kattegat afspærrede yderligere dele af kysten, og trængte for langt ind i baglandet, der endnu ikke var underlagt en byudviklingsplan, fik fredningsplanudvalget gennemført en fredningsplan, som omfattede hele kystlinjen og et bredt bælte ind i det bagved liggende landområde, og udvidedes til områder længere inde i landet og omkring og mellem Arresø og

Esrum Sø. Herudover udarbejde fredningsplanudvalget for hovedstadsmetropolens øvrige åbne opland i den resterende del af 60'erne fredningsplanforslag, som på trods af at de ikke godkendtes af Overfredningsnævnte, dannede grundlag for efterfølgende omfattende fredninger i Hornsherred, ved Roskilde Fjords østlige kystområde og i de syd for Hornsherred liggende vidstrakte skovrige område på Midtsjælland.⁵

Den østdanske udfordring

Selv om det med fredningsplanlægningen, hidtidige og efterfølgende fredninger og andre offentlige rekreative arealerhvervelser lykkedes at tilvejebringe både meget betydelige regionale friluftområder for den brede befolkning og afgrænse eksisterende sommerhusbysspredning, var beføjelserne for at dæmme op for yderligere byvækst, men også dannelsen af nye sommerhusbyer i hovedstadsmetropolens åbne opland begrænsede. Fredninger kunne kun gennemføres af hensyn til landsskabsværdier og offentlig adgang til disse, men ikke ud fra interesse i alene at inddæmme sommerhusbyspredning. Da byudviklingsplanene først i slutningen af 60'erne nåede ud til hovedstadsmetropolens udkant, og sommerhuskommunerne enten var så små, at de ikke var byplanpligtige, eller sent fik udarbejdet dispositionsplaner med tilhørende mere detaljerede byplanvedtægter, var det ikke muligt at forhindre sommerhusbyernes vokseværk og antal gennem egnsplanmæssige dispositioner eller efter byplanloven.

Kritisk ikke blot for de knappe rekreative ressourcer i hovedstadsmetropolens åbne land, men også for det øvrige østdanske område. Skønt antallet af sommerhus i hovedstadsmetropolens område udgjorde knapt en fjerdedel af Danmarks samlede sommerhusvolumen, indikerede metropolens andel af over en tredjedel af landets befolkning, at dens sommerhusbyer ikke havde været i stand til at opsuge det antal sommerhuse, som dens befolkning havde behov for i den første efterkrigstid.

Mens antallet af sommerhuse i hovedstadsmetropolens sommerhusbyer i midten af århundredet var næsten tre gange større end på i det øvrige Østdanmark, blev tilvæksten af sommerhusbyer her siden så meget stærkere, at metropolens i midten af 60'erne alene rummede 30 procent flere sommerhuse end i det øvrige østdanske område. Med en tilvækst af nye sommerhuse på henholdsvis på 9 og 42 procent i hovedstadsmetropolens og det øvrige Østdanmark frem til de første år af 70'erne var denne forskel stort set udlignet.⁶

Kombinationen af hovedstadsmetropolens sommerhusbyspredning og vidtstrakte bymæssigt bebyggede områder, de knappe tilbageværende arealer i dens åbne land og offentlige myndigheders forsøg på at inddæmme sommerhusbyspredningen, medvirkede således til, at der i den første efterkrigstid opstod 121 sommerhusbyer uden for metropolens område. Fordelt med mange mindre eller mellemstore sommerhusbyer spredt udover det øvrige Sjælland, Lolland, Falster og Møn, men med en særlig stærk koncentration ved Odsherreds vestkyst ud til Sejerø Bugt, Store Bælt, Karrebæksminde og Enø ud til Smålandsfarvandet samt ved Marielyst på Falsters østkyst.

Denne omslutning af en betydelig del af de østdanske kystområder med sommerhusbyer, førte i 1966 til, at Landsplanudvalget kunne konstatere, at mulighederne for intensiv badning og rekreative friluftsophold kun var muligt over 200 km af den 1.700 km lange kyststrækning omkring Sjælland og Møn, og at over halvdelen af disse 200 km var belagt med sommerhusbyer eller reserveret til udvidelse og nyudlæg af sommerhusbyer. En chokerende konstatering, der foranledigede Landsplanudvalget til at konkludere at: *"Kystområderne udgør antagelig landets vigtigste arealressourcer til fritidsformål. Ind til der foreligger samlede og koordinerede planer for disse områders anvendelse til rekreative formål, fredning, bebyggelse, trafikanlæg m.v., er det derfor nødvendigt, at yderligere sommerhusbebyggelse i endnu ubebyggede kystområder stadses".*⁷

En konstatering, der medvirkede til, at amtskommunerne ved en kommende kommunalreform skulle udrustet med regionsplanmæssige beføjelser, og at i 1967 oprettede Egnspanrådet inddrog hovedstadsmetropolens sommerhusbydannelser i det forarbejde til en regionsplan, der indledes i forventning om en snarlig dannelse af et kommunalt regionsorgan for hele metropolen. Herudover bragte de kommunale repræsentanter fra hovedstadsmetropolen problemstillingen tidligt i spil, da det første regionale Øresundssamarbejde tog sin begyndelse.⁸

Landsplanudvalgets kortlægning gav anledning til denne humoristiske kommentar i Bo Bojesens streg i Politiken i efteråret 1966. Den uniformerede myndighedsperson siger: "Jeg må desværre bede Dem gå hjem igen: De overskrider de statistiske beregninger med 12,8 cm". Underteksten lyder: "Ifølge Landsplanudvalget er der på Sjælland-Møn kun 0,3 m strandbred til hver indbygger, hvorefter man tilråder drastiske forholdsregler". (Politiken, 28.10.1966).

På Øresundsdagsordenen

Med den mere parallelle samfundsudvikling, der havde kendetegnet hovedstadsmetropolen og det vestsånske bybælte siden midten af det 19. århundrede og de mere realistiske muligheder for en kommende fast forbindelse over Øresund, der tegnede sig i løbet af 50'erne, fremlagdes i slutningen af årtiet på begge sider af sundet visioner for den Ørestad, der ville opstå, når Øresunds to byregioner smeltede sammen til én Øresundsmetropol. Visionerne om en interskandinavisk byregion lå i tråd med det tankegods, som indgik i de kommunekongresser, som Europarådet, foranlediget af det i 1957 dannede EF, oprettede for, at politikere med samme mål og ønsker for regionaludvikling på tværs af

landegrænserne regionalt kunne få mulighed for at identificere sig med i hinanden og drøfte mulighederne for en tværnational regionaløkonomisk udvikling.

Øresundsrådet

Kommunekonferencerne blev fundamentet for EU's senere regionalpolitik, og gav i Øresundsregionen stødet til, at Malmø Stadskommune samstemt med Københavns Kommune og efter underhåndssamler med en række Øresundskommuner, for at fremme dannelsen af en Ørestad, tog initiativ til, at der i september 1962 afholdtes en Øresundskonference med henblik på, som det blev angivet i indbydelsen: *"Et samarbejde omkring en mere sammenhængende samfundsudvikling i Øresundsområdet via en samlet og overordnet planlægning af bebyggelsen, trafiklinjer, vandforsyning, rekreative områder og spildevandsforurening"*.

Som Øresundskonferencens vigtigste resultat blev oprettelsen af Øresundrådet året efter. Rådet kom til at omfattede 15 danske og 15 svenske købstads- og amtskommunale repræsentanter fra hovedstadsmetropolen og hele Skåne og skulle mødes en gang årligt. Selv om Øresundrådet højprioriterede en koordineret regionalplanlægning og siden nedsatte et planlægningsudvalg og tillige udvalg for skolevæsen og forureningen af Øresund, sporede dette, udvalgenes arbejde og de temaerne for de særlige konferencer, som rådet afholdte i de følgende år, i hovedsagen ind på Øresundsregionens vandforurenings- og fritidsproblemer.

Fritidsproblem, friluftsliv og fritidsbosætning

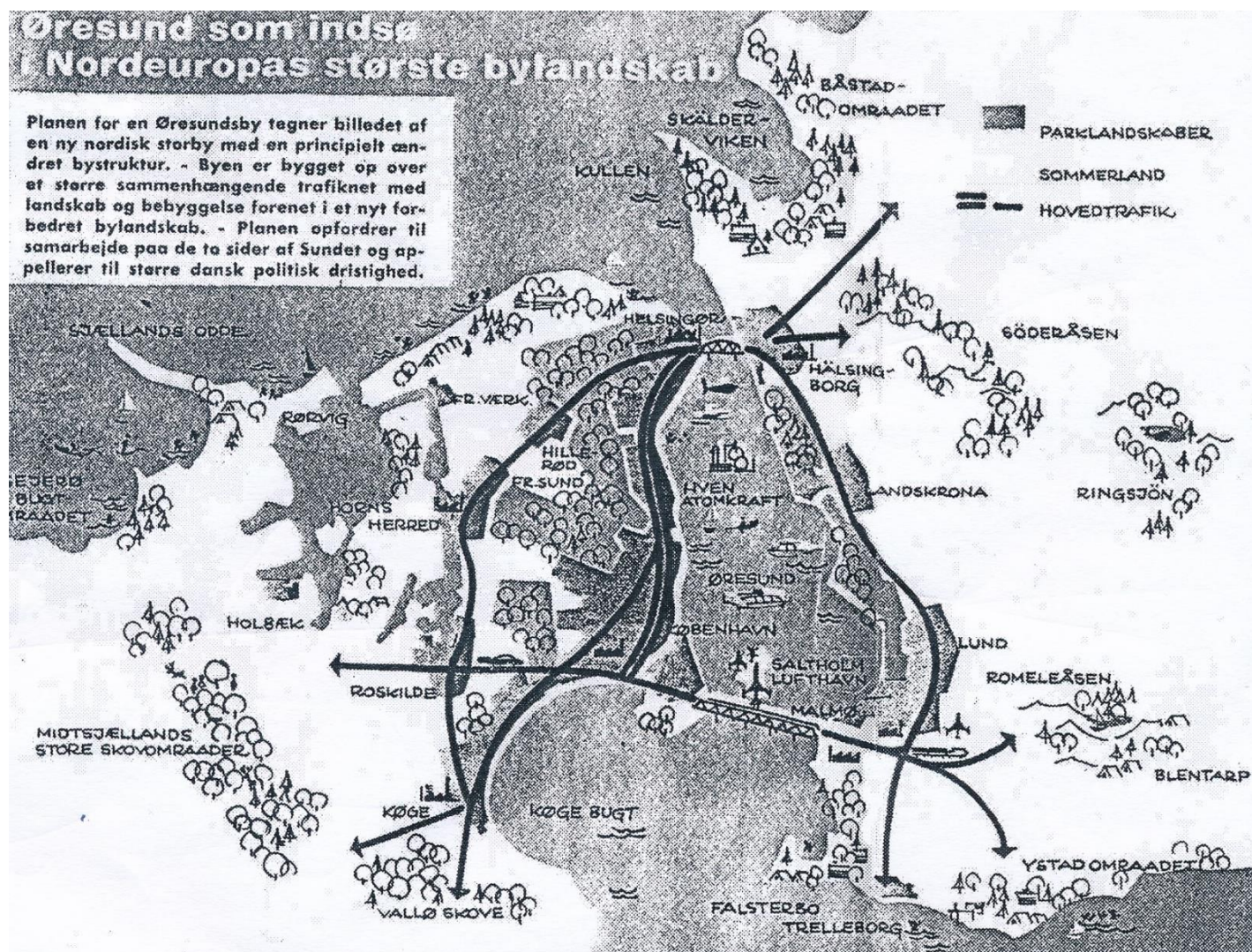
I de to helt overvejende socialdemokratiske lands- og kommunalpolitisk styrede skandinaviske lande blev fritiden betragtet som et "problem", da den af den brede befolkningen ikke udnyttedes "hensigtsmæssigt". Underforstået, at fritiden i almindelighed i for høj grad baseredes på markedets kommercielle underholdningstilbud og ikke omfattede nyttige hobbies, læsning, meningsfuldt friluftsliv og benyttelse af kulturelle institutioner, som i en for høj grad var forbeholdt de bedre stillede. At skabe rammebetingelser for en mere lige adgang til kulturen i bredeste forstand og dermed lede den brede befolknings fritidsanvendelse i en meningsfuld kulturelt højnende retning, blev derfor af Øresundsrådet, som på trods af landegrænsen helt overvejende omfattede socialdemokratiske repræsentanter, set som et af de områder, der kunne indgå i et tværkommunalt regionalt samarbejde over Øresund.⁹

Med denne fællesforståelse oprettede Øresundsrådet tidligt et særligt fritidsudvalg, drøftede fritidsproblemet adskillige gange ved rådsmøderne og gennemførte i efteråret 1965 en storstilet fritidskonference under titlen "Kommunerne og fritiden" med ikke mindre end 232 deltagere, der repræsenterede Øresundsregionens kommuner og fritids- og friluftsforsamlingerne og tillige omfattede statslige embedsmænd, flere landspolitikere og den svenske landbrugsminister og danske kulturministre.

Omfattende aktiviteter, der afdækkende en lang række forskellige problematikker bag befolkningens fritidsliv og samtidig opstillede instrumenter til at lede fritid- og kulturlivet i den ønskede retning. Til inspiration for både Øresundskommunernes kultur- og fritidspolitiske virke og for regionskommunale dispositioner i hele Øresundsområdet.

Af de problemstillinger, der indgik i Øresundsrådets forskellige aktiviteter omkring fritidsproblemet, fik friluftsliv og fritidsbosætning en meget central placering. Det modsætningsforhold mellem den stadig større sommerbybspredning ved kysterne og i det åbne bagland og velfærdsstatens bestræbelser for at tilvejebringe regionale rekreative områder for den brede befolknings friluftsliv og ophold, der blev stadig mere påtrængende i hovedstadsmetropolens ydre dele og også sås i Skåne, blev dermed anerkendt som en fælles Øresundsregional udfordring for at lede velfærdsstatens kultur- og

fritidspolitik i den retning som, der var enighed om på begge sider af sundet. Afsættet for at problemstillingen siden Øresundsrådets oprettelse både ved rådforhandlingerne, i fritidsudvalget og under den særlige fritidskonference blev drøftet indgående. Drøftelser, der, i modsætning til løsningen af en række af de øvrige fritidsproblemer, imidlertid afslørede forskellige interesser i henseende til udfordringens håndtering.

Visualisering af Politikens vision om en Øresundsmetropol i 1959 (Efter: Richard Ek: Øresundsregionen – bliv til. De geografiska visionernas diskursiva rytmer. Meddelanden från Lunds Universitets geografiska institutioner, Avhandling CXLVI, s. 235).

Hovedstadsmetropolens interesser

Helt tilbage fra slutningen af 50'erne, hvor de første visioner for en Ørestad skitseredes, var Skåne af tidens planlæggere på den danske side således blevet set som aflastningsmulighed i forhold til den ekspanderende hovedstadsmetropolens behov for ikke blot regionale friluftsområder, men også arealer til en forsat sommerhusbyspredning. I den vision, som dagbladet Politiken fremlagde i en række artikler i 1959 i form af en Ørestad, hvor vækst og urbanisering koncentreredes til hovedstadsmetropolen og i mindre grad til det vestsånske bybånd, mens det resterende Skåne blev reduceret til en rekreativ arealressource for Ørestaden og i særlig grad for metropolen.

Et tankegods, som tillige gennemsyrede Københavns socialdemokratiske overborgmester Urban Hansen, da han ved flere lejligheder i Øresundsrådets regi fremlagde hovedstadsmetropolens regionskommunale interesser i henseende til Øresundsområdet fritidsproblemer og i den sammenhæng de udfordringer, der knyttede sig til tilvejebringelse af rekreative områder og sommerhusbyspredning. Med udgangspunkt i de udfordringer, som hovedstadsmetropolen stod med i den forbindelse, lagde Urban Hansen op til: Dels en smidiggørelse af svenske regelsæt således, at dansk ejede sveske ødegårde kunne opdeles i flere parceller, som ødegårdejerne kunne videresælge til dansk fritidshusbyggeri. Dels regionale udlæg af meget omfattede områder til byer med fritidsbosætning, strækkende sig fra Kullen eller Båstad i nordvest ned over Höör-området i det central Skåne til Ystad og derfra i retning mod sydvest til Trelleborg og Falsterbo.

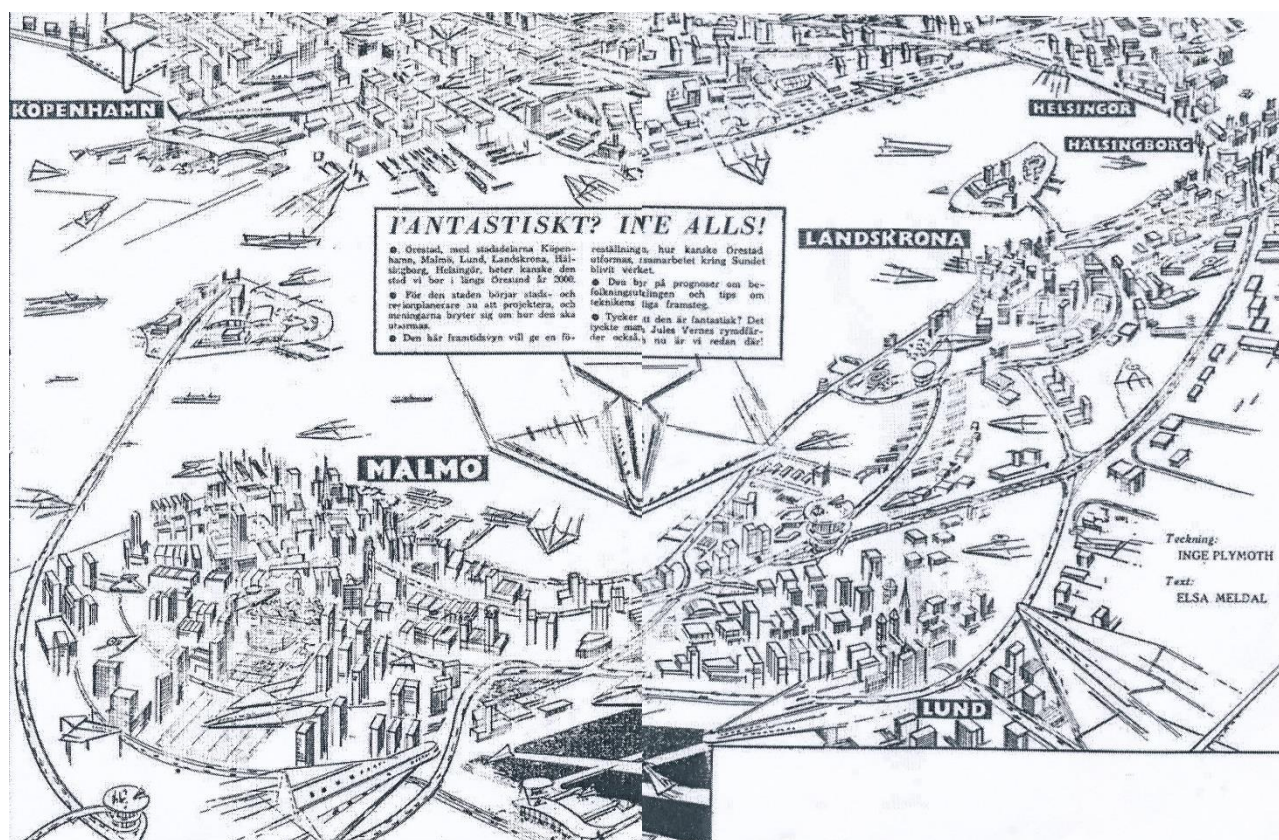
For at supplere hovedstadsmetropolens regionale rekreative områder, foreslog Urban Hansen desuden, at der tilvejebragtes en Øresundsregional arealanvendelsesplanlægning, der i Skåne ville indebære en langt højere grad af rekreativ anvendelse af kysternes badestrande og indlandets åse og skovområder. I form af en kraftig udvidelse af de kollektive og vejbaserede trafikforbindelse hertil og her udlæg af store parkeringspladser, lejrpladser, naturparker og kolonihaveområder.

I forbindelse med omtalen af kolonihaver udlod Urban Hansen ikke at bemærke, at hovedstadsmetropolen have et betydeligt behov for tilførsel af arealer til dette formål, da et stort antal kolonihaveforeningers lejekontrakter blev opsagt i tak med, at deres arealer inddroges til den massive bebyggelse, der fulgte af metropolens kraftige urbanisering. Selv om Urban Hansen kom ind på det øvrige Østdanmark som aflastningsområde for hovedstadsmetropolens sommerhusbyannelser og de dispositioner, der aktuelt på landspolitisk plan og i metropolen drøftedes for at inddæmme dette problem og tilvejebringe regionale friluftsområder, var hans fremlæggelse af hovedstadsmetropolens interesser helt utilsløret udtryk for et ønske om at eksportere dens problemer med såvel sommerhusbyspredning som tilvejebringelse af rekreative områder til Skåne og i realiteten også til et øvrige Sydsverige.

Skånske interesser

En eksport, der ikke nød udelt begejstring i Skåne. Allerede da visionen for en Ørestad tegnede sig i slutningen af 50'erne, havde den i den skånske udgave en væsentlig forskelligartet karakter end den danske. I den udgave, som de to svenske dagblade Expressens og Kvällsposten gengav, med en mere ligelige fordeling af byvæksten på begge sider af sundet. Hovedstadsmetropolen skulle ganske vist brede sig videre ud på Nordøstsjælland, men det vestsånske bybånd fik tillagt en lagt større byvækst. I den ene version dog brudt af rekreative zoner mellem dets byer op langs Øresundskysten, mens den anden opererede med et sammenvokset bybælte fra Trelleborg i syd til Helsingborg i nord og med et afgrenende sammenvokset byområde mellem Malmø og Lund.

En vision om en fremtidig Ørestad, der deltes af mange af Skånes kommunal- og regionalpolitikere i Øresundsrådet, men selvsagt ikke harmonerede med de forestillinger, som samme politikere gjorde sig på den anden side af sundet i henseende til anvendelsen af Skånes åbne land. Med en langt kraftigere vækst i det vestsånske bybånd og en forventet fritidsbosætning i Skåne ikke blot fra bybåndet og Danmark, men også fra Tyskland og ikke mindst Stockholm- og Göteborgregionerne, blev det fra skånsk side desuden forudset, at der indenfor en årrække ville være behov for arealer til 100.000 fritidshuse i de to skånske len. En fritidsbosætning i Skånes mest attraktive natur- og kystområder, der ville ødelægge deres kultur- og naturhistoriske værdi og rekreative anvendelse og kræve mange ressourcer for at håndtere.

Visualisering af Kvällspostens vision om en Øresundsmetropol i 1959 (Efter: Richard Ek: Øresundsregionen – bliv til. De geografiske visionernas diskursiva rytme. Meddelanden från Lunds Universitets geografiska institutioner, Avhandling CXLVI, s. 242-243).

I den forbindelse pegede Øresundsrådets skånske lokal- og regionalpolitikere på kommunale udgifter til detaljeret lokal planlægning, vandforsyning, kloakering, spildevandsafledning og lokale tilkørselsveje og parkeringspladser. Oveni kom så den egnsplanlægning med tilhørende bebyggelseszoner, som i modsætning til hovedstadsmetropolen, endnu ikke var tilvejebragt af de skånske len, en samordning af denne planlægning i hele Skåne og i tillæg hertil meget store omkostninger til regionale vej- og baneanlæg og ikke mindst til opkøb af naturområder til både beskyttelse mod permanent og fritidsbaseret bebyggelse og rekreative anvendelse for befolkningen i almindelighed.

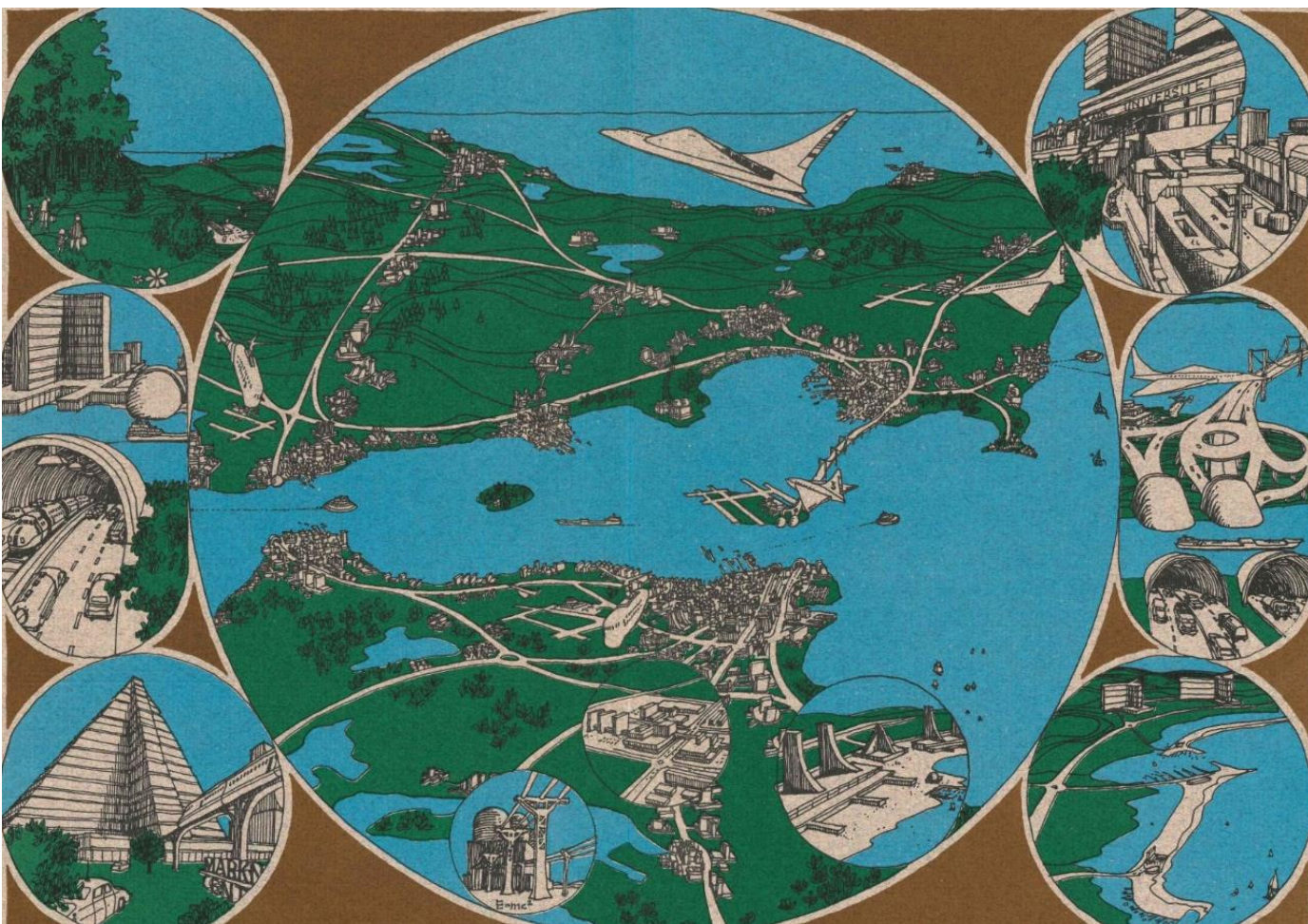
Det videre Øresundssamarbejde

Et scenarie, der naturlig nok vakte betydelige bekymringer blandt de skånske politikere, men hvis Øresundsregionale løsning ikke umiddelbart ikke lå inden for rækkevidden med de stærkt divergerende interesser på hver sin side af sundet. Med den kraftige understregning af hovedstadsmetropolens knappe arealressourcer til yderligere sommerhusbysperdning og arealudlæg til almene rekreative formål, var det fra metropolens side implicit givet, at Skåne måtte tage sin del af problemet i et tættere kommunalsamarbejde over Øresund. En interesse, der harmonerede dårligt med både de skånske interesser i en større vækst og urbanisering i bybåndet ved Øresund og de hensyn, der i den forbindelse måtte tages til dettes stadig større behov for fritidsbosætning og regionale rekreative områder.

Hertil føjede sig, at behandlingen af problemstillingen i såvel Øresundsrådet og dets fritidsudvalg som ved fritidskonferencen i 1965 blot havde afdækket udfordringerne, men ikke var nået frem til en fælles Øresundsregional håndtering af udfordringen. Et dødvande også ved forhandlingerne under fritidskonferencen, som førte til, at en af Øresundsregionens integrationsdrivkræfter, den

socialdemokratiske rigsdagsmand og regions- og lokalpolitiker i Skåne, Arne Petterson skar i gennem ved de afsluttende drøftelser og efterlyste mere konkrete handlinger fra Øresundsrådets side.

Ved siden af statslige fredninger og jorderhvervelser af rekreative og naturbeskyttende hensyn, pegede Petterson på den fritidsstiftelse, som Skånes Län og Malmø Stadskommune, i lighed med Göteborg Stadskommune og Bohus Län, påtænkte at etablere. Fritidsstiftelsen skulle erhverve arealer til både, at anlægge og drive større regionale friluftsområder af betydning for det vestsånske bybånd og at beskytte særligt attraktive naturområder mod bebyggelser med fritidshuse. Da sådanne områder i særlig grad ville blive benyttet af hovedstadsmetropolens befolkning, mere end antydede Person, at Øresundsrådet skulle formidle, at også metropolens kommuner og ikke mindst Københavns Kommune, burde være en del af den skånske fritidsstiftelse som følge af knapheden på rekreative områder på den danske side af sundet.

Visualisering af Øresundsrådets vision for en Øresundsmetropol i 1969 (Øresundsregionen, 1969, s. 10)

Med dette afsæt pointerede Pettersen efterfølgende i Øresundsrådet nødvendigheden af, at den regionale planlægning som helhed på begge sider af Øresund blev koordineret ikke mindst, når en fast forbindelse ville blive vedtaget, og at den af hensyn til Øresundsregionens integration også kom til at omfatte kulturlivet og erhvervsmæssige forhold. Som noget nyt lagde Pettersen endelig op til, at Øresundsrådet i højere grad skulle indtage rollen som et aktivt kontaktformidlingsorgan for de nødvendige regionalkommunale samarbejder, der i næste led kunne bane vejen for statsmidler og lovmæssige justeringer, og som kunne stimulere Øresundsintegrationen.

Skønt Øresundsrådets arbejde op gennem 60'erne ikke mandede ud i konkrete samarbejder, som følge af det flertal, der skulle opnås blandt rådets mange kommunale aktører, og de vanskeligheder, som nationalstatsgrænserne udgjorde, blev de vurderinger, som Petterson gav udtryk for ved fritidskonferencen i 66 så bredt anerkendt i rådet, at det så det som sit ansvar yderligere at fremme både kommunernes regionale samarbejde i Øresundsregionen og forståelsen af dens muligheder for at kunne udvikle sig til en kommende Øresundmetropol.

Stærkt befordrende herfor blev den nye betænkning vedrørende faste Øresundsforbindelser, der fremlagdes i 1967, og som foranledigede Øresundsrådet til efterfølgende at sætte fokus på Øresundsregionens seneste udvikling og dens mulighed for at udvikle sig til én integreret byregion. Et fokus, der godt nok var anlagt med henblik på den brede offentlighed, men som dog i særlig grad skulle vække opmærksomhed i regeringskontorerne i de to hovedstæder og blandt lokale og regionale politikere i Skåne og hovedstadsmetropolen. Rådet gennemførte således i 1968 en undersøgelse af industrilokaliseringen i Øresundsregionen og i tilslutning til Nordiske Råds session i Stockholm i 69 en særlig konference om regionen.

Konferencematerialet blev sammen med supplerende undersøgelser, udført af Skånes Regionsplaninstitut, senere på året samlet i en hvidbog om Øresundsregionen, der skiftevis på svensk og dansk opstillede en vision for en Øresundmetropol i år 2000, og redegjorde for dens forudsætninger, planlægning og barrierer. En metropol med flere kærner: Hovedstads-metropolen, det vestsånske bybånd samt byerne i det indre Skåne i lineær retning mellem Helsingborg og Kristianstad. Bundet sammen med trafik- og kommunikationslinjer, men adskilt af åbent land reserveret for landbrug, afgrænsede sommerhusbyer og almene rekreative regionale områder særlig i Skåne. Sidstnævnte et forsøg på at forene de forskellige interesser i henseende til sommerhusbyspredning og rekreative områder i en fælles Øresundsregional myndighedsplanlagt løsning.¹⁰

Regionsudfordringens inddæmning

Trods fremsættelsen af de store visioner for en Øresundmetropol kom der ikke meget ud af den interskandinavisk entusiasme, som disse initiativer fra slutningen af 60'erne var udtryk for. Med den sidste efterkrigstids tilbagevendende kriser smuldrede forudsætningen for at forsætte den ganske fremrykkede politiske proces bag en fast Øresundsforbindelse på samme tid, som både hovedstads-metropolen og det vestsånske bybånd gik ind i en lang stagnationsperiode. På samme tid orienteredes den skånske økonomi i højere grad mod det øvrige Sverige, mens den danske lands- og regionsplanlægning nedprioriterede vækst i hovedstadsmetropolen og Øresundregionen til fordel for en decentral urbanisering og en regional udjævning, der i særlig grad skulle komme til vestlige Danmark til gode.¹¹

Faktorer, der i hele den sidste efterkrigstid satte bestræbelserne for at integrere Øresundsregionen på standby. Selv om der således heller ikke blev gennemført en regional myndighedshåndtering af den fælles fritidsbosætningsudfordring på begge sider af Øresund, inddæmmedes i den sidste efterkrigstid og i årtierne omkring årtusindeskiftet den udfordring, som den første efterkrigstids sommerhusbyspredning havde udgjort for hovedstadsmetropolens åbne land og dets natur- og kulturhistoriske værdier og rekreative fritidsanvendelse. En kombination af forandrede forudsætninger for det videre sommerhusbyggeri, en regional planmæssig inddæmning af sommerhusbyspredningen i hovedstads-metropolens opland samt et forstærket sommerhusbyggeri i det øvrige Østdanmark lå bag.

Ændrede forudsætninger

At det trods hovedstadsmetropolens fortsatte urbane pres og øget ferie- og fritid i den sidste efterkrigstid og årtierne omkring årtusindeskiftet ikke i samme tiltagende omfang som hidtil blev et sommerhus, der kom til at danne rammen for et rekreativt ferie- og fritidsliv uden for metropolen, blev betinget af de tilbagevendende økonomiske kriser i de første år af 70'erne, gennem resten af årtiet, i 80'erne og det mest af 90'erne. Kriserne manifesterede sig i en langt svagere økonomisk vækst end i den første efterkrigstid, år med negativ vækst og realindkomstnedgang og dermed tillige i en svagere vækst i rådighedsbeløbet og det samlede konsum.

Mens 80,8 procent af efterkrigstidens samlede volumen på over 40.000 nye sommerhuse i hovedstadsmetropolen rejstes i den første efterkrigstid, førte den sidste efterkrigstids tilbagevendende kriser til, at alene de resterende 19,2 procent opførtes i denne periode. Med opførelsen af i gennemsnit 1.427 sommerhuse pr. år i den første efterkrigstid betegnede den sidste efterkrigstid med årligt 487 nye sommerhuse pr. år et kraftigt tilbageslag for sommerhusbyggeriet. Et tilbageslag, der ikke blev overvundet i 90'erne og heller ikke efter årtusindeskiftet (figur 1). Selv om krisen var overvundet i årene omkring år 2000, blev tilvæksten i nye sommerhuse i hovedstadsmetropolens i forhold til 90'erne alene øget med nogle få decimaler i 00'erne for siden i det følgende tiår at falde fra dette niveau.¹²

Da der i spekulativ forventning om en lang periode med vedvarende tilvækst i sommerhusbyggeriet i hovedstadsmetropolens sommerhusbyer i den første efterkrigstid var udstykket langt flere grunde end, der nåede at blive bebygget inden tilbageslaget i sommerhusbyggeriet indtraf i den sidste efterkrigstid og årtierne omkring årtusindeskiftet, kunne periodens begrænsede tilvækst i sommerhusbyggeriet desuden uden problemer holdes inden for disse allerede eksisterende bymæssige rammer.¹³

Regions- og sektorplanlægning

Udover det langt mindre sommerhusbyggeri i hovedstadsmetropolens og de eksisterende sommerhusbyers evne til at opsuge dette byggeri, gennemførtes de regionalt strammere rammebetingelser for sommerhusbyspredningen, som blev efterlyst i midten af 60'erne. Som en udløber af 1970-kommunalreformen oprettedes, efter dennes grundprincip om "én by, én kommune", for hele hovedstadsmetropolens i 1974 et regionalkommunalt organ i form af Hovedstadsrådet, der skulle tilvejebringe størsteparten af de regionale rammebetingelser for metropolens funktion som en byregion.

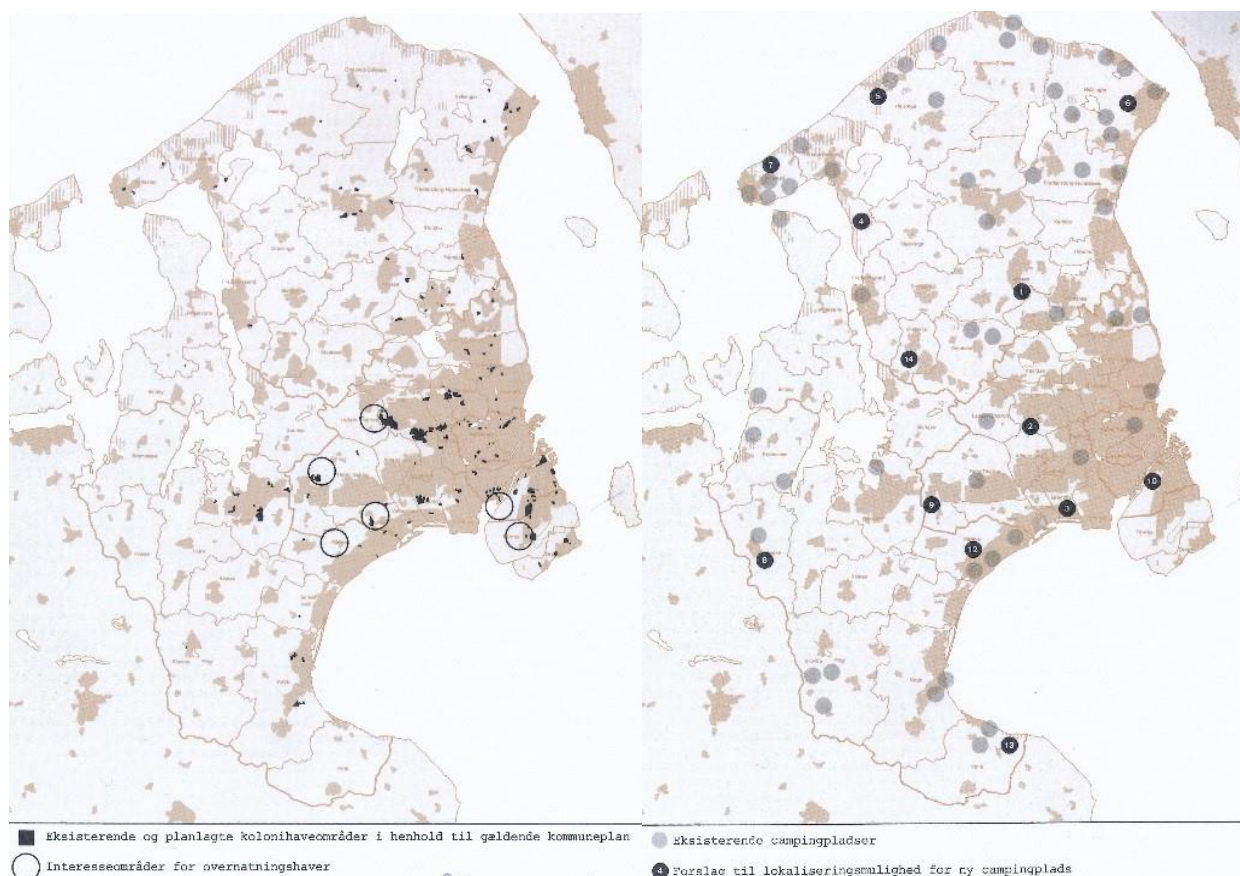
En af Hovedstadsrådets centrale opgaver blev regionplanlægning, der ud over de overordnede planrammer og mål for regional byspredning og fordeling af bebyggelsesarter, skulle rumme de fysiske dimensioner af den sektorplanlægning, der i resten af landet tillagdes amtskommunerne, men i hovedstadsmetropolens Hovedstadsrådet.¹⁴ Af Hovedstadsrådets mange sektorplanopgaver blev fastsættelse af rammerne for den regionale anvendelse af hovedstadsmetropolens åbne land en af de centrale.

Ud over en nærmere afgræsning af dets erhvervsmæssige anvendelse til råstofudvinding og land- og skovbrug, blev sigtet med Hovedstadsrådets planlægning for det åbne land at afstikke rammer for regionale udlæg af bevaringsværdige meget omfattede natur- og kulturlandskabsområder og almenrekreative områder både i de førnævnte områder og uden for disse. I den for kommunerne bindende planlægning udlagde Hovedstadsrådet i den indre del af hovedstadsmetropolens radialt og koncentrisk liggende nærrekreative områder til daglig brug og udenfor i det ydre åbne opland meget vidtstrakte fjernrekreative landskaber til brug i weekends og ferier. Dermed funktionelt forskelligartede rekreative områder, hvori Hovedstadsrådets sektorplanlægning, efter disses funktion, udlagde forskellige former for arealintensiv fritidsbosætning for den bredere befolkning, som ikke økonomisk magtede

et sommerhus, og omfattede kolonihaver, campingpladser, feriecentre og- byer, udlejningshytter og havneanlæg for mindre lystbåde.

Hovedstadsmetropolens friluftsområder efter Regionsplan 1989 (Regionsplan 1989, Hovedstadsrådet 1989)

Til venstre: Regionale kolonihaveområder. Til højre: Regionale campingpladser (Regionsplan 1989, Hovedstadsrådet 1989)

Da yderlige sommerhusbyspredning ville komme i konflikt med Hovedstadsrådets regionale planlægning af det åbne land, kom en særlig sommerhusplanlægning til at indgå heri. Allerede ved Hovedstadsrådets Regionsplan 1973, der udgjorde fundamentet for regionsplanlægningen i den sidste efterkrigstid, indgik et bindende forbud mod udbygning af eksisterende og udlæg af nye sommerhusbyer. Forbuddet opretholdtes i hele Hovedstadsrådets funktionsperiode i dettes sommerhusbyplanlægning, som tillige kom til at rumme restriktioner for eksisterende sommerhusbyers overgang til byzone og helårsbeboelse og andet byggeri i det åbne land og kystområder.

Hovedstadsrådet udstak således i tre km brede kystnære zoner bestemmelser om, at der her ikke etableredes nye anlæg eller opføres nogen form for nybebyggelse eller gennemføres udvidelse af eksisterende anlæg og nybebyggelse til ferie- og fritidsformål med udtagelse af etablering af mindre nye feriecentre, mindre udvidelse af eksisterende feriecentre, campingpladser og lystbådehavneanlæg. For at fremme tilsvarende fritidsbosætningsformer lagde Hovedstadsrådet begrænsninger for yderlige udstykning og bebyggelse i ubebyggede dele af eksisterende sommerhusbyer og udpegede blandt disse ni nærmere fastlagte områder, der kunne overgå til mindre arealekstensiv fritidsbosættelse så som campingpladser, feriebyer og vandrehjem. Områder, der således supplerede de udlæg af kolonihaveområder, campingpladser og lystbådehavneanlæg, der indgik i Hovedstadsrådets samlede sektorplan for det åbne lands arealanvendelse.

Selv om Hovedstadsrådet regionssektorplanlægning med rådet nedlæggelse i 1990 fragmenteret fordeltes på de to hovedstadskommuner og tre hovedstadsamtskommuner og efter 2007-

struktureformen helt forsvandt som et regionalt planinstrument, der alene erstattede af meget løselige landsplandirektiver, fastholdtes forbuddet mod udvidelse af eksisterende og udlæg af nye sommerhusbyer.¹⁵

Regional omfordeling

Med Hovedstadsrådets stop for udvidelse af eksisterende og udlæg af nye sommerhusbyer i hovedstadsmetropolen, fastholdelsen af disse restriktioner efter rådets nedlæggelse og de her i forvejen dyrere sommerhusgrunde, øgedes antallet af nye sommerhuse i metropolen langt mindre end i det øvrige Østdanmark. I sidste efterkrigstid med 25,4 procent og perioden 1990-2020 med 12,5 procent.¹⁶

Til gengæld opnåede det øvrige Østdanmark med de stedlige amtskommuners mere lempelige regionsplanlægning i forhold sommerhusbyernes vækst og de stedlige betragtelig lavere priser på sommerhusbyggegrunde en tilvækst i antallet af nye sommerhus, der i den sidste efterkrigstid nåede 51,4 procent og 22,8 procent mellem 1990 og 2020.¹⁷ Mens hovedstadsmetropolens sommerhusbyer målt i antal sommerhuse i 1973 var fordelt med 50,8 procent indenfor metropolens eget opland og de resterende 49,2 procent på det øvrige Østdanmark, var fordelingen i 2020 på henholdsvis 45,5 og 54,5 procent. Herved kom antallet af sommerhuse i det øvrige Østdanmark til at overstige det tilsvarende antal i hovedstadsmetropolen med 78 procent.

Med det resultat, at koncentrationen af sommerhusbyer, målt i antal sommerhuse pr. km², i den sidste efterkrigstid og årtierne omkring årtusindeskiftet øgedes med 52,8 procent i det øvrige østdanske område og alene med 20,2 procent i hovedstadsmetropolens eget område. Et udtryk for en betydelig omfordeling af det østdanske sommerhusvolumen, der dog ikke ændrede på, at den arealmæssige sommerhuskoncentration fortsat i 2020 lå næsten to tredjedele højere i hovedstadsmetropolens område end i det øvrige Østdanmark.¹⁸

Problemeeksport

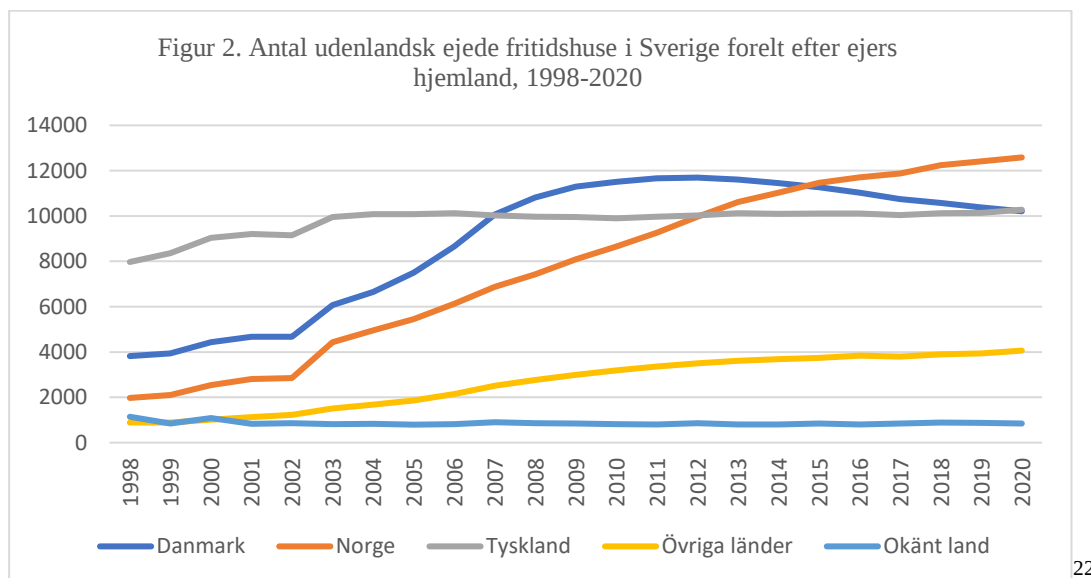
Førte de strammere regionale plandispositioner i forhold til sommerhusbyspredningen i hovedstadsmetropolen, markedskræfternes reduktion af sommerhusbygeriets volumen og omfordeling i Østdanmark til, at sommerhusbyernes pres på metropolens rekreative arealressourcer blev standset i den sidste efterkrigstid og årtierne omkring årtusindeskiftet, ydede den danske fritidsbosætning i Sydsverige et bidrag hertil. Med knapt 4.000 danskejede fritidshuse i Sverige i 1998 ikke det helt store hverken i den sidste efterkrigstid og eller op gennem 90'erne, hvor de omkostninger og besværligheder, der var forbundet med den hidtidige og nødvendige færgefart, udgjorde en afgørende barriere.¹⁹

Boomet

Forhold der ændredes markant i de første to årtier efter årtusindeskiftet, hvor den danske fritidsbosætning i Sverige næsten tredobledes på samme tid, som antallet af sommerhussalg og nye sommerhuse i Østdanmark alene øgedes med 25 og 18 procent (figur 2).²⁰ Selv om den danske fritidsbosætning i Sverige alene kom til at svare til en fjerdedel af antallet af sommerhuse i hovedstadsmetropolen, bidrog den sammen med sommerhusbyerne i det øvrige Østdanmark til at dække det behov for sommerhuse, som hovedstadsmetropolen forsat genererede. En form for problemeksport i forhold til sommerhusbyernes pres på hovedstadsmetropolens begrænsede områder til rekreativ anvendelse.²¹

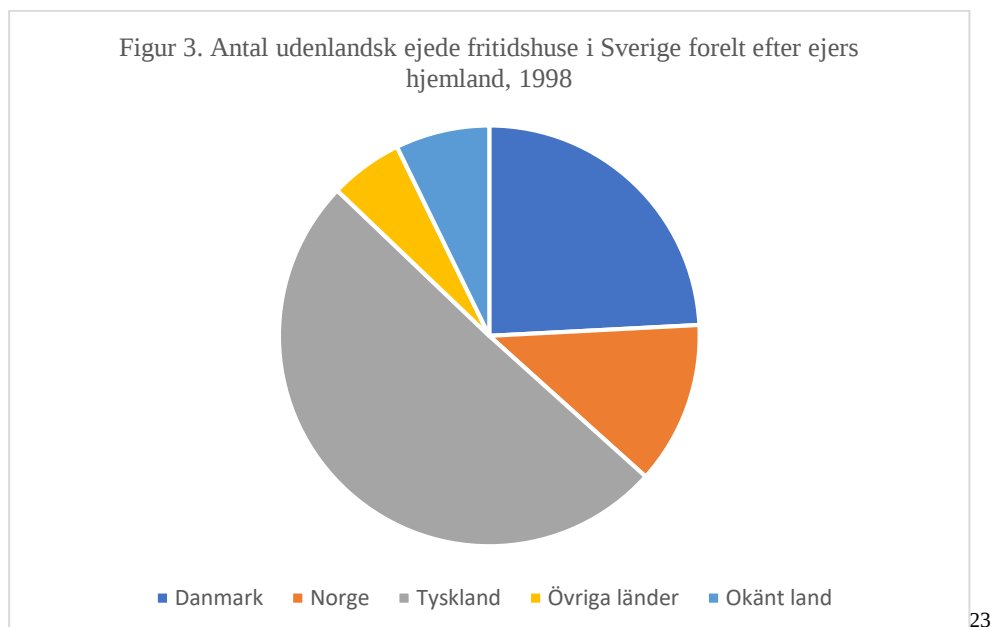
På trods af at åbningen af Øresundsbroen i år 2000 ikke førte til et regionskommunalt plansamarbejde på tværs af sundet og dermed heller ikke til en Øresundsregional fordeling af fritidsbosætningen, blev etableringen af den faste forbindelse selvsagt en afgørende forudsætning for den stærkt stigende danske fritidsbosætning i Sverige. Veneration for svenske kultur, sprog og tradition udgjorde desuden en særlig

drivkraft, hvortil føjede sig den særlige naturoplevelse og stilhed, der kunne opnås i et svenske fritidshus. Disse omfattede enten stugor i områder, der var lagt i mindre bebyggede end de fortættede og stærkt urbaniserede danske sommerhusbyer, eller torper, som med deres beliggenhed ofte dybt inde i skovområder gav en naturoplevelse, der ikke kunne måle sig med selv de mest øde landskaber i Danmark.

22

De nærmest ekstremt store prisforskelle på et gennemsnitligt svenske fritidshus og et østdansk sommerhus og de samtidige gevinster, der kunne opnås som følge af den signifikante højere danske valutakurs, stimulerede samtidig incitamentet for danske til i stærkt stigende grad at søge ind på det svenske fritidshusmarked. En søgning, der fortsatte også efter, at sommerhussalg- og prisniveauet i Østdanmark reduceredes med finanskrisen i 2008, men først blev afbrudt i 2013, hvorefter antallet af danske fritidshusejere i Sverige reduceredes med 12 procent frem til 2020.

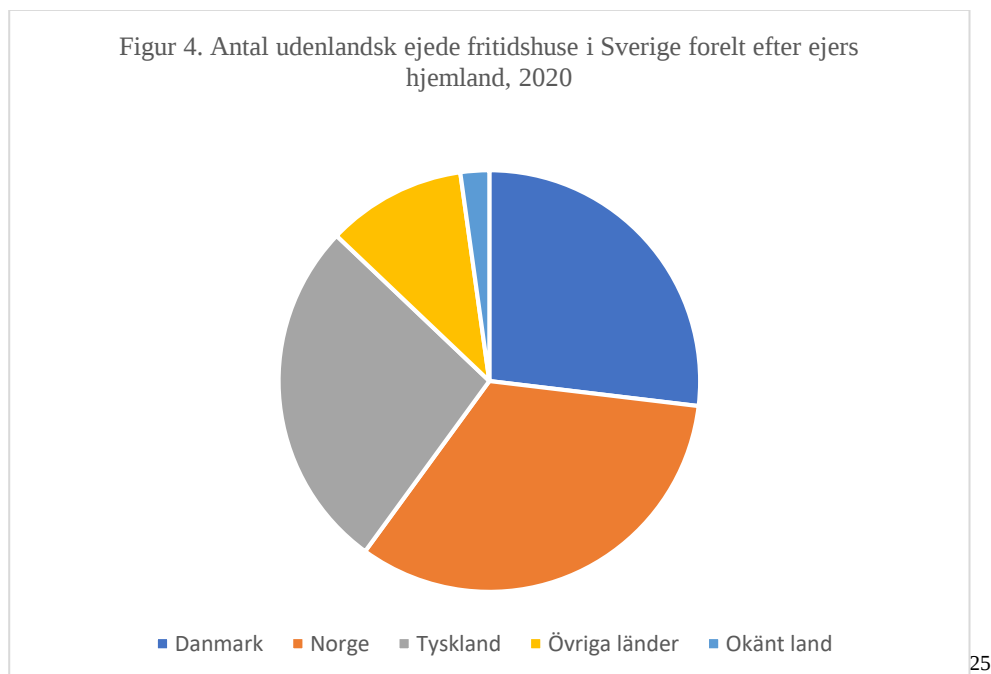

23

Det på trods af en fornyet stigning i sommerhussalg og-priser i Østdanmark, men antagelig betinget af endnu stærkere prisstigninger på svenske fritidshuse og restriktioner ved passagen af

Øresundsgrænsen, som følge af flygtningetilstrømningen i 2016 og coronasmitten i 2020. Herudover en tendens til, at danske fritidshuse i Sverige overgik til ejere med en anden nationalitet, som følge af ejendoms-generationsskifter, hvor den yngre generation havde et mindre kendskab til og en mindre veneration for svenske samfunds- og kulturforhold end den fritidshusejende forældregeneration.²⁴

Figur 4. Antal udenlandsk ejede fritidshuse i Sverige forelt efter ejers hjemland, 2020

Lokalisering

Blandt udenlandske ejere af svenske fritidshuse tegnede de danske sig mellem 1998 og 2020 for den næststørste gruppe med en svagt stigende andel gennem perioden (figur 3-4). I årene omkring årtusindeskiftet kun signifikant overgået af tyske fritidshusejere og i 2020 af godt 2.000 flere norske. En ændret sammensætning af de svenske fritidshuses udenlandske ejere, der var fulgte af et større antal fra andre europæiske lande efter Øresundsbroens åbning, en svagt vigende tysk ejerandel, som følge det sydlige Europas større tiltrækning, samt en voldsom forøgelse af den norske andel, da gennemsnitspriserne på norske hytter lagde sig på et langt højere niveau end svenske stugor.

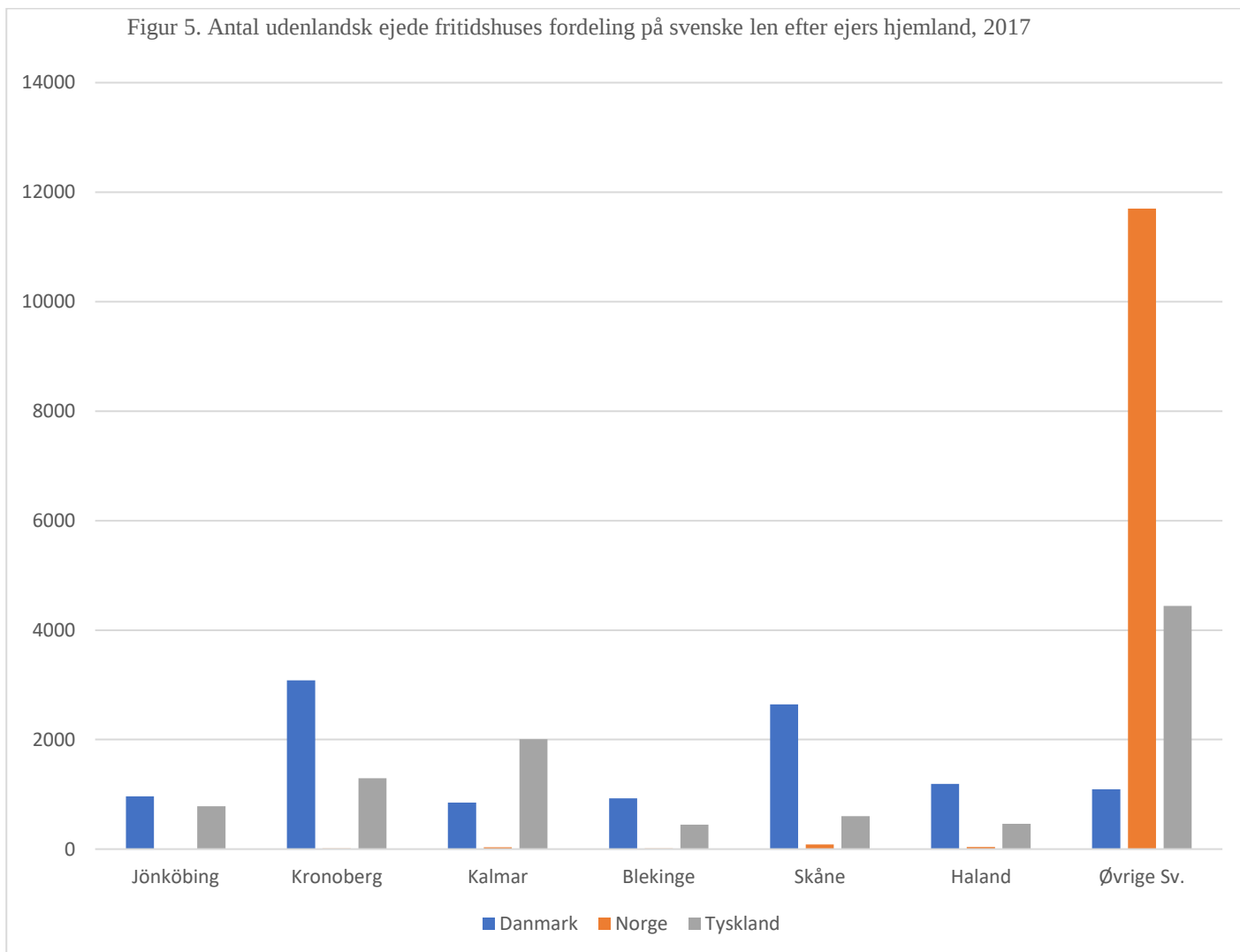
Mens de tyske fritidshusejere fordelte sig mere ensartet i Sverige, blev 85 procent af den norske fritidsbosætning i nabolandet til gengæld koncentreret til de svenske län (amter), der grænsede op til Norge (figur 5). Dels de to svenske län, der lå syd og øst for Osloområdet: Västra Götalands Län langs den nordligste del af den svenske vestkyst strækkende sig vest om Vänern og Värmlands Län nord for søen langs Fryken-søerne. Dels Jämtlands Län længere mod nord, strækkende sig nord og syd for lenets største by, Östersund, og grænsende op til Trøndelag Fylke (amt) med Trondhjem, som flykets største by.

Ligesom den norske blev den danske fritidsbosætning i Sverige koncentreret til de svenske landsdele, der lå tættest på Danmark. Således 80 procent næste ligelige fordelt mellem Småland og de tidligere østdanske landsdele med Skåne og med Kalmar län med den største mængde af danskejede fritidshuse.

Disse sydligste svenske landsdele desuden som følge af de meget forskelligartede og varierede natur- og kulturlandskaber, som de kunne byde på: Sydvestskåne, et danskliggende ruralt, men mindre

bebygget landskab, badestrande i Sydsååne, skærgårdskysterne i Halland og Blekinge samt tyndt bebyggede skovområder i Nordskååne. En landskabskarakter, der med enkelte købstæder, mindre stations- og bruksbyer og spredtliggende landsbyer og enkeltgårdsbebyggelse i vidtstrakte skovområder havde samme karakter som Småland, og som særlig Kronobergs Lån med Växsjö var repræsentant for.

Figur 5. Antal udenlandsk ejede fritidshuses fordeling på svenske len efter ejers hjemland, 2017

Konklusion

Med afsæt i de betydelige sommerhusbyer, der allerede havde lagt sig ved Kattegats og Køge Bugts kyster i mellemkrigstiden, generede hovedstadsmetropolen med den første efterkrigstids forstærkede urbanisering, højkonjunktur og øgede ferie og fritid en voldsom sommerhusbspredning både i dens eget åbne opland og i det øvrige Østdanmark. I hovedstadsmetrolens område i form af en udvidelse af Kattegats sommerhusbyer til et 50 km langt og 1-6 km bredt sommerhusbybælte, et tilsvarende bælte langs Roskilde Fjords nordlige østkyst og store sommerhusbyer ve navnlig Hornsherreds Isefjords kyst.

Med 71 sommerhusbyer og 37.000 sommerhuse var antallet af sommerhuse i midten af 60'erne ganske vist stadig største i hovedstadsmetropolens opland, men udenfor dette var der samtidig opstået 121 sommerhusbyer med 24.000 sommerhuse i det øvrige Østdanmark. I mange tilfælde mindre og

mellemstore sommerhusbyer langs kysterne i denne del af landet, men ved Odsherreds Kattegatkyst og kystlinje ud til Sejerø bugten, Store Bælt-kysten nord for Korsør, kystlinjerne ud til Smålandsfarvandet ved Karrebæksminde og Enø og Falsters Østersøkyst form af meget langstrakte sommerhusbyer af samme karakter og udstrækning som ved Nordsjællands Kattegatkyst.

Svenske fritidshuse udgøres i vid udstrækning af svensk-norsk byggede sommerhuse ofte opført med rødde i den rurale byggetradition med den hvidmalede veranda foran hoveddøren. Ofte udlagt i regionsplanlagte parklignende i reglen mindre husklynger eller som selvgroede mere spredte bebyggelser ved kystlinjen eller omkring større søer.
<https://www.bolius.dk/oedegaarde-i-sverige-fred-ro-og-dybe-skove-44284>

Selv om der allerede med landets første fredningsplan fra 1940 var sat en stopper for sommerhusbydannelsen ved Køge Bugt, hvor sommerhusbyerne i den første efterkrigstiden kom til at indgå som villakvarterer i det radiale forstadsbånd langs bugten, og der i 60'erne gennemførtes fredningsplaner for ved Kattegatkysten, Roskilde Fjords nord- og østside og Hornsherreds Isefjords kyst, kom sommerhusbyspredningen ved kysterne og i disses baglande ikke blot i hovedstadsmetropolens åbne opland, men i hele Østdanmark i stadig større konflikt med velfærdsstatens bestræbelser for at åbne landskaberne og kysterne for den brede befolknings firluftsadgang- og ophold. I en sådan grad, at der i midten af 60'erne blev taget yderligere initiativer til at bremse sommerhusbyspredningen særlig i hovedstadsmetropolens opland. I form af en generel opfordring fra Landsplanudvalget til kommunale og statslige myndigheder om at træffe skærpede foranstaltninger og Egnsrådets inddragelse af

sommerhusbyerne i den regionsplanlægning for metropolen, som rådet påbegyndte, samt ved at sætte sommerhusbyspredningen på den samtidige Øresundsdagsorden.

Torpet

Et meget betydelig antal fritidsboliger i Sverige er indrettet i nedlagte tidligere landbrug. Et mindre antal i beboelseshuset til et større landbrug, hvis tilliggende, med efterkrigstidens priskonkurrence på landbrugsvarer og deraf følgende produktionsautomatisering, blev en del af en endnu større bedrift. Et langt større antal i torper med oprindelig lejede små jordtilliggende til beskeden korndyrkning og dyrehold, hvorved torpets indehaver skulle arbejde for dets ejer. Torperne udskiltes oprindelig som mindre skattepligtige småbrug ved det beskatningssystem, der opbyggedes med dannelsen af en stærkere statsmagt i Sverige i løbet af det 16. århundrede. I den første halvdel af det følgende århundrede som en aftægtsejendom for tidligere soldater under den svenske stormagtstid og siden i stadig større omfang, som smålandbrug under store gårde eller adlens eller kronens herregårde, hvor torperen ydede arbejde for ejeren. I den sidste halvdel af et 19. århundrede halveredes antallet af torp, da de ikke med de stigende priser på forbrugsvarer kunne brødføde en familie. På samme tid overgik torperens arbejdsydelse til en pengeydelse, og med lovgivning omkring 1910 blev denne form obligatorisk for helt at blive afskaffet ved lov i 1943. Et stort antal torp overgik dermed til fri ejendom, men kunne ikke, trods lønarbejde ved siden af, danne grundlag for forsørgelse af en familie. Med den kapitalistiske markedøkonomi sædvanlige dynamik førte det til, at mere købedygtige, herunder udlændinge og danskere, til fritidsbrug overtog de mange småbrug, som navnlig i Nordskåne og Småland blev tilovers. Men markedøkonomien førte ikke til at, der ad den vej tilførtes vækst og beskæftigelse til de svenske landdistrikter, der blot blev overladt til produktionsformens turistindustri.

I modsætning til den danske rurale bygningskulturs ofte firfløjede og sammenbyggede gårdanlæg, omfattede den svenske et beboelseshus og i en vis afstand fra dette forskellige udlænger med tilknytning til landbrugsbedriften. Ved overgang til fritidshus bibeholdtes og moderniseredes beboelseshuset og enkelte af udlængerne, mens resten blev revet ned.²⁶

Foto: <https://www.pikist.com/free-photo-vrggd/da>

Den var blevet sat, efter Øresundsrådets oprettedes i 1962 og omfattede bl.a. et såkaldt "fritidsproblem". I dette indgik udfordringerne ved på begge sider af sundet at tilvejebringe tilstrækkeligt med rekreative områder for den kommende Øresundsmetropol, som man så for sig, når en fast forbindelse var blevet etableret. En interskandinavisk byregion, der i den dansk optik ville omfatte en stærkt ekspanderende hovedstadsmetropol, et mindre urbaniseret vestsånsk bybånd og et Skåne, der skulle

dække byregionens og særlig metropolens behov for arealer til sommerhusbyer og regionale rekreative områder. En vision, som imidlertid stod i skærende kontrast til den Øresundsmetropol, man forestillede sig fra skånsk side, og som omfattede en langt stærkere vækst i det vestsånske bybånd, hvorved Skåne ikke blot skulle dække dettes behov for sommerhusbyer og rekreative områder, men også det øvrige Sverige og udlandets.

Stærkt modsatrettede interesser på hver sin side af sundet i henseende til denne håndtering af ”fritidsproblemet”, der dog blev forenet i den storstilede vision for en Øresundsmetropol, som Øresundsrådet fremlagde i 1969. En vision og dermed også en myndighedsplanlagt dækning af behovet for sommerhusbyer og rekreative områder på begge sider af sundet, som aldrig realiseredes. En følge af, at det indledte Øresundssamarbejde blev sat på standby i den sidste efterkrigstid, og der ikke kom mange konkrete resultater ud af samarbejdet mellem Øresundskommunerne op til og efter åbningen af Øresundsbroen i år 2000. Til gengæld førte dannelsen i 1974 af et regionskommunalt organ for hovedstadsmetropolen, Hovedstadsrådet, og markedskræfterne til, at det pres som sommerhusbyerne lagde på de knappe rekreative arealressourcer i metropolens åbne opland, blev stoppet.

Hovedstadsrådet gennemførte således i sin regionsplanlægning et forbud mod udlæg af nye og udvidelse eksisterende sommerhusbyer. Et forbud, der selv om rådet opløste i 1990, fastholdtes både i de efterfølgende fem amtskommunale enheders regionsplaner og i det landsplandirektiv, som efter 2007-strukturreformens udryddelse af det amtskommunale led, blev den regionale planrettesnor for kommunerne. Et ganske betydeligt indgreb i byggefriheden, som det trods skiftende konjunkturer og heldsvis socialdemokratisk og borgerligt ledede regeringen lykkedes at fastholde.

Trods politiske skillelinjer, som følge af den brede prioritering af fastholdelse af hovedstadsmetropolens knappe regionale rekreative arealressourcer, men tillige et resultat af, at markedskræfterne blev den sikkerhedsventil, der hindrede, at der opstod et så stort behov for sommerhusgrunde i metropolens åbne opland, at det kunne have ført til en slækkelse af forbuddet mod videre sommerhusbyspredning.

Med den sidste efterkrigstids krise, dennes efterdønninger i 90'erne og en vigende sommerhuskøbelyst efter årtusindeskiftet, kom sommerhusbyggeriet aldrig i nærheden af den første efterkrigstids volumen. Den første efterkrigstids betydelige antal udstykkede, men endnu ikke bebyggede grunde i hovedstadsmetropolens åbne opland kunne samtidig opsuge det langt mindre sommerhusbyggeri i den sidste efterkrigstid og i årtierne omkring årtusindeskiftet. Den efterhånden mere udtalte knaphed på sommerhusgrunde, der fulgte af denne opslugning og regionsplanlægningens stop for yderligere sommerhusbyspredning, pressede imidlertid priserne på sommerhusgrunde i hovedstadsmetropolen op på et højt niveau. Så meget, at det sommerhuskøbende befolkningssegment i vid udstrækning søgte uden for hovedstadsmetropolens åbne land.

Til det øvrige Østdanmark, hvor sommerhusbyggeriet i den sidste efterkrigstid og i årtierne omkring årtusindeskiftet blev langt større end i hovedstadsmetropolen, eller til Sydsverige, hvor antallet af danske fritidshusejere efter åbningen af Øresundsbroen i år 2000 mere end tredobledes på samme tid, som antallet af sommerhuse og sommerhussalg i hele Østdanmark alene øgedes med 18 og 25 procent. Reelt en eksport af det behov for fritidshuse, som hovedstadsmetropolen genererede i det 21. århundredes to første årtier, og som i 2020 bevirkede, at antallet af danske fritidshusejere i Sydsverige svarede til en fjerdedel af sommerhusantallet i hovedstadsmetropolen.

Et udslag af det totale stop for sommerhusbyspredning i hovedstadsmetropolen, markedskræfternes indflydelse på dannelsen langt prisbilligere sydsvenske fritidshuse end østdanske sommerhuse,

behovet for mere stilhed end, hvad de danske stærkt urbaniserede sommerhusbyer kunne byde på, og en forkærlighed for svensk kultur og natur. Materialiseret i et fritidshus i det mindre bebyggede danskliggende kulturlandskab i Sydvestskåne, ved skærgårdskysten i Blekinge og Halland eller i det skovrige og spredt bebyggede Nordskåne og Småland.

Summary

The article sheds light on how the very large construction of holiday homes in the first post-war period created cities with holiday homes in the open land of the capital metropolis, which reduced its recreational use by the general population. A challenge that was sought to be solved through conservation planning, but which could not stem the outlay of new holiday home towns. Conditions that in the mid and late 60s actualized an overall regional planning in the entire capital metropolis and at the same time were put on the agenda of the Øresund regional cooperation, which had begun at the same time.

When the Danish side wanted Scania to absorb a significant part of the capital metropolis' need for new holiday homes, and the politicians in Scania wanted to reserve the open country for holiday homes from the towns along the Swedish side of the Sound, nothing came of the collaboration. On the other hand, the regional planning's ban on expansion and placement of new holiday homes in the capital metropolis and a larger holiday home construction in the rest of Zealand, led to the spread of holiday homes in the metropolis' open country being stopped in the last post-war period and the decades around the turn of the millennium. A significant contribution to this was also the very large number of holiday homes in southern Sweden, which were bought by Danes from the capital metropolis after the opening of the Øresund Bridge in the year 2000.

Litteratur:

Bro: Henning: Øresundsmetropolen. Historien om den interskandinaviske byregion, 2019.

Bro, Henning: Bogøs sommerhusområder, Bogøs Historie, 2020.

Bro, Henning: Sommerhusbyen. Sommerhusbyer i mellem- og efterkrigstidens hovedstadsmetropol, METROPOL, 2021, nr. 1.

Trykte kilder:

Strandkvalitet og fritidsbebyggelse, Landsplanudvalget 1966

Statistiske Efterretninger, Befolkning og Valg, 1991:1

Statistisk Årbog 1974

<https://www.statistikbanken.dk/BYGB12>

<https://www.statistikbanken.dk/ARE207>

<https://www.statistikbanken.dk/statbank5a/default.asp?w=1536>

Utrykte kilder:

Frederiksberg Stadsarkiv

Journalsager, 1962-1965, Sekretariatet [A 10]

Andre digitale kilder:

<https://www.bolius.dk/oedegaarde-i-sverige-fred-ro-og-dybe-skove-44284>

[Antal svensk- och utlandsägda fritidshus ägda av fysiska personer efter region. År 1998 - 2020. PxWeb \(scb.se\)](http://www.pxweb.se/scb/se)

[Färre danskar har fritidshus i Sverige – minskar för sjätte året i rad – Øresundsinstitutet \(oresundsinstitutet.dk\)](http://www.hhogman.se/torpare-bonder.htm)

<http://www.hhogman.se/torpare-bonder.htm>

Noter:

¹ <https://www.statistikbanken.dk/BYGB12> <https://www.statistikbanken.dk/ARE207>

² Henning Bro: Sommerhusbyen. Sommerhusbyer i mellem- og efterkrigstidens hovedstadsmetropol, 2021, s. 89, 161 og 286. <https://tidsskrift.dk/metropol/issue/view/9116>

³ Bro: Sommerhusbyen, 2021, s. 89-90 og 161-168.

⁴ Bro: Sommerhusbyen, 2021, s. 127-129 og 235-237.

⁵ Bro: Sommerhusbyen, 2021, s. 130-139 og 238-259.

⁶ Danmarks Statistik 1974, s. 67.

⁷ Strandkvalitet og fritidsbebyggelse, Landsplanudvalget 1966, s. 29.

⁸ Bro: Sommerhusbyen, 2021, s. 260-261.

⁹ Et tankegods som havde rødder tilbage til 20'erne, da den danske socialdemokratiske arbejderbevægelse formulerede grundprincipperne for velfærdsstatens kultur- og fritidspolitiske søjle, der ikke blot blev bærende i resten af mellemkrigstiden og hele efterkrigstiden, men havde meget tydelige paralleller til de linjer, der blev lagt af arbejderbevægelsen i Sverige, og måske i endnu højere grad kom til at gennemsyre den svenske velfærdsstat.

¹⁰ Afsnittet "På Øresundsdagsordenen" bygger på: Henning Bro: Øresundsmetropolen. Historien om den interskandinaviske byregion, 2019, s. 67-92 samt: J.nr. 246/1982 [særlig række], læg I, 1962-1965, Sekretariatet [Frederiksberg Stadsarkiv, A 10]

¹¹ Bro: Øresundsmetropolen, 2021, s. 103-124.

¹² Statistikbanken.dk.

¹³ Bro: Sommerhusbyen, 2021, s. 286-308.

¹⁴ Sektorplanlægningen blev en af de nye styringsformer, der blev en del af kommunalreformens overførelse af hovedparten af velfærdsstatens opgaver til primærkommunerne og særlig amtskommunerne. I Hovedstadsrådets sektorplanlægning indgik rene planlægningsopgaver for så vidt vejtrafik, el- og fjernvarmeforsyning, sygehusområdet og visse miljøområder, mens der til vandforsynings- og spildevandsafledningsplanlægningen knyttedes særlige godkendelses- og tilsynsopgaver. For så vidt den kollektive trafik fik rådet både plan- og driftsopgaven.

¹⁵ Bro: Sommerhusbyen, 2021, s. 306-333.

¹⁶ Statistisk Årbog 1974, s. 67, Statistiske Efterretninger, Befolkning og Valg, 1991:1 samt <https://www.statistikbanken.dk/BYGB12>

¹⁷ Statistisk Årbog 1974, s. 67, Statistiske Efterretninger, Befolkning og Valg, 1991:1 samt <https://www.statistikbanken.dk/BYGB12>

¹⁸ Sammensætningen af sommerhusejere i det øvrige Østdanmark i eftertidstiden og årtierne omkring årtusindeskiftet er endnu ikke blevet undersøgt, men det antages, at størsteparten af disse havde helårsbopæl i hovedstadsmetropolen, hvorfor denne ses som afgørende for den sommerhusbyspredning, der fandt sted på resten af Sjælland, Møn, Falster og Lolland. En lokal undersøgelse af periodens sommerhusområder på Bogø har således vist, at over 90 procent af øens sommerhusejere i perioden havde helårsbopæl i hovedstadsmetropolen. Jf. Henning Bro: Bogøs sommerhusområder, Bogøs Historie, 2020.

¹⁹ Statistiska Centralbyrån, den svenske stats statistiske myndighed, giver først fra 1998 statistiske data for udenlandsk ejede fritidshuse i Sverige. Hverken de svenske skatte- eller matrikelmyndigheder har data før dette tidspunkt, hvorfor en kortlægning af problemstillingen vil kræve undersøgelse i takseringsprotokollerne fra de lokale jurisdiktioner. Da en sådan undersøgelse vil være særdeles ressourcekrævende, og et betydeligt antal af de nævnte protokoller frem til midten af 60'erne for Sydsveriges vedkommende samtidig ikke er afleveret til landsarkiverne i Lund og Vadstena, er kortlægningen ikke gennemført i forbindelse med arbejdet til denne artikel.

²⁰ Efter et lavt udgangspunkt i 1990 øges antallet af sommerhussalg i Østdanmark i takt med de bedre konjunkturer fra midten af 90'erne for, på nær 18 flere salg i 2007, at kulminere med 6.075 salg i år 2000. På samme tid som antallet af danske fritidshusejere i Sverige indleder sin meget kraftige vækst, bliver sommerhussalget svingede, men mindre end i år 2000, i de følgende år af 00'erne for at nå sit klimaks på 6.093 salg 2007. Under indtryk af den såkaldte finanskriser reduceres det østdanske sommerhussalg og dermed også sommerhusprisniveauet kraftigt fra 2008 til 2013, mens den danske fritidsbosætning i Sverige øges yderligere. Herefter øgedes sommerhussalget og priserne på ny i Østdanmark for at nå det højeste niveau i årtierne omkring årtusindeskiftet i 2020 med 7.616. I samme periode reduceres antallet af danske fritidshusejere i Sverige.

<https://www.statistikbanken.dk/statbank5a/default.asp?w=1536>

²¹ Helårsbopælen for danske fritidshusejere i Sydsverige i eftertidstiden og årtierne omkring årtusindeskiftet er endnu ikke blevet undersøgt, men Danske Torpare, Foreningen for danskere med fritidshus i Sverige, anslår, at dens medlemmer, der organiserer en meget betydelig del af dette ejersegment, i 2015 for 80 procents vedkommende har bopæl i hovedstadsmetropolen, men de øvrige 20 procent er nogenlunde ligeligt fordelt mellem det øvrige Østdanmark og Vestdanmark. Jf. <https://www.bolius.dk/oedegaarde-i-sverige-fred-ro-og-dybe-skove-44284>

²² [Antal svensk- och utlandsägda fritidshus ägda av fysiska personer efter region. År 1998 - 2020. PxWeb \(scb.se\)](https://www.bolius.dk/oedegaarde-i-sverige-fred-ro-og-dybe-skove-44284)

²³ [Antal svensk- och utlandsägda fritidshus ägda av fysiska personer efter region. År 1998 - 2020. PxWeb \(scb.se\)](https://www.bolius.dk/oedegaarde-i-sverige-fred-ro-og-dybe-skove-44284)

²⁴ [Färre danskar har fritidshus i Sverige – minskar för sjätte året i rad – Øresundsinstitutet \(oresundsinstitutet.dk\)](https://www.bolius.dk/oedegaarde-i-sverige-fred-ro-og-dybe-skove-44284)

²⁵ [Antal svensk- och utlandsägda fritidshus ägda av fysiska personer efter region. År 1998 - 2020. PxWeb \(scb.se\)](https://www.bolius.dk/oedegaarde-i-sverige-fred-ro-og-dybe-skove-44284)

²⁶ <http://www.hhogman.se/torpare-bonder.htm>